

Пам'ятка для журналістів та блогерів

ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ «МОВІ ВОРОЖНЕЧІ» В ЗМІ ТА ІНТЕРНЕТІ: українські та міжнародні стандарти

ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ «МОВИ ВОРОЖНЕЧІ» В ЗМІ ТА ІНТЕРНЕТІ: УКРАЇНСЬКІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Пам'ятка для журналістів та блогерів розкриває такі питання:

Яке визначення має термін «мова ворожнечі»?	3
Якою буває «мова ворожнечі»?	4
Яка класифікація «мови ворожнечі»?	4
Жорстка «мова ворожнечі»	5
Середня «мова ворожнечі»	5
М'яка «мова ворожнечі»	5
Які міжнародні стандарти регулюють питання «мови ворожнечі»?	6
Яке правове регулювання «мови ворожнечі» в українському законодавстві?	7
Які журналістські стандарти діють у сфері протидії «мові ворожнечі»?	10
Як виявити використання «мови ворожнечі» в ЗМІ?	11
Хто говорить	12
Частота згадок та поширеність мови	12
Цілі виступу чи промови	12
Зміст і форма мови	12
Економічна, соціальна і політична ситуація	13
Як протидіяти «мові ворожнечі»?	13
Який досвід протидії «мові ворожнечі» в он-лайн просторі?	14
Куди можна звертатися у позасудовому порядку з заявами про «мову ворожнечі»?	15
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсман)	15
Комісія з журналістської етики (неурядова організація)	17
Незалежна медійна рада (неурядова організація)	18

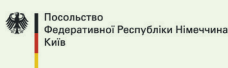
Виявлення та протидія «мові ворожнечі» в ЗМІ та Інтернеті: українські та міжнародні стандарти. Пам'ятка для журналістів та блогерів. Одеська обласна організація ВГО «Комітет виборців України». — Одеса, 2017 — 20 с.

Пам'ятка розрахована на широке коло журналістів всіх видів засобів масової інформації та блогерів. Брошура містить короткий виклад 10 теоретичних та практичних базових питань щодо ідентифікації та протидії «мові ворожнечі» в медіа та Інтернет просторі.

Питання, які розкриває пам'ятка, сформульовані на основі запиту учасників навчально-практичної програми з протидії «мові ворожнечі» в ЗМІ, яка пройшла в листопаді 2017 року.

Підготовку та видання брошури здійснено в рамках ініціативи «Мова ворожнечі» в українських ЗМІ: ідентифікація та протидія», яка реалізується Одеською обласною організацією ВГО «Комітет виборців України», за фінансової підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини.

Погляди висловлені в цій публікації, належать виключно авторам і можуть не збігатись із офіційною позицією Федерального міністерства закордонних справ Німеччини.

1. ЯКЕ ВИЗНАЧЕННЯ МАЄ ТЕРМІН «МОВА ВОРОЖНЕЧІ»?

Визначення поняття «мови ворожнечі» у контексті протиставлення свободи слова й дискримінації досі залишається актуальним для світової спільноти. Незважаючи на поширеність використання терміну «мова ворожнечі» («ненависті» чи «нетерпимості»), міжнародне право досі не містить єдиного універсального визначення цього суспільно-небезпечного явища.

Комітет міністрів Ради Європи у Рекомендації щодо «мови ворожнечі» № 97(20) запропонував наступне визначення «мови ворожнечі»:

i *«Мова ворожнечі» — всі види висловлювань, які поширюють, підбурюють, заохочують чи виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм або інші форми ненависті, що ґрунтується на нетерпимості, що зокрема, виявляється як войовничий націоналізм та етноцентризм, дискримінація та ворожість стосовно меншин, мігрантів і осіб іноземного походження.*

«Мова ворожнечі» — це не лише ворожі висловлювання, які прямо закликають до насильства або дискримінації. Вказане визначення також включає в себе й створення негативних стереотипів стосовно певних осіб або груп населення, які розглядаються як неповноцінні, відмінні від інших, а тому й як менш гідні поваги.

Таким чином, термін «мова ворожнечі» охоплює:

- розпалювання міжетнічної/расової ворожнечі;
- розпалювання релігійної ворожнечі;
- розпалювання ненависті до представників ЛГБТ-спільноти;
- розпалювання ворожнечі до інших соціальних груп населення.

Відома міжнародна правозахисна організація АРТІКЛЬ 19, яка працює у сфері захисту свободи слова та боротьби із різними проявами дискримінації, запропонувала власне визначення:

i *«Мова ворожнечі» — це будь-яке вираження, яке є образливим, принижуючим, що має на меті залякування, переслідування та (або) яке розпалює насильство, ненависть або дискримінацію щодо груп, визначених певним набором характеристик.*

2. ЯКОЮ БУВАЄ «МОВА ВОРОЖНЕЧІ»?

Пряма та непряма «мова ворожнечі».

Пряма «мова ворожнечі» відкрито називає об'єкт ненависті. В той час, як непряма «мова ворожнечі» розділяє людей на різні групи і виділяє одну з них, піднімаючи її над іншими, заперечує індивідуальні права і відстоює групові. Може вказувати на нерівність та непереборні відмінності між групами людей під виглядом історичної чи культурологічної інформації і вибудовувати політику диференціації, керуючись такою ознакою.

В сучасних умовах українського контексту, об'єктами «мови ворожнечі» найчастіше стають групи, відмінні за територіальним походженням, політичними та соціальними поглядами, етнічною приналежністю та гендерною ідентичністю.

Публічна та приватна «мова ворожнечі».

Публічна «мова ворожнечі» — це «мова ворожнечі», яка міститься у заявах, висловлюваннях, інтерв'ю, закликах публічних осіб (посадових і службових осіб, представників органів влади, політиків, відомих експертів). Публічною є також «мова ворожнечі», що міститься в нормативних актах, поширена за допомогою засобів масової інформації, розміщена у рекламі тощо. Сьогодні одним з найбільш потужних каналів трансляції «мови ворожнечі» є засоби масової інформації та соціальні мережі.

Вимоги щодо недопущення використання «мови ворожнечі», що пред'являються до публічних осіб та ЗМІ, значно жорсткіші в порівнянні з пересічними громадянами.

Приватна «мова ворожнечі» — це використання конструктів, заснованих на некоректному і дискримінаційному ставленні до представників інших груп в приватному спілкуванні.

3. ЯКА КЛАСИФІКАЦІЯ «МОВИ ВОРОЖНЕЧІ»?

Наразі існує багато різноманітних класифікації «мови ворожнечі». Однією із найбільш поширених в Україні є класифікація «мови ворожнечі»

О.М. Верховського (аналітичний центр «СОВА», Російська Федерація), яка виділяє три групи.

I. ЖОРСТКА «МОВА ВОРОЖНЕЧІ»:

- Прямі та безпосередні заклики до насильства.
- Заклики до насильства з використанням загальних гасел.
- Прямі та безпосередні заклики до дискримінації.
- Заклики до дискримінації у вигляді загальних гасел.
- Завуальовані заклики до насильства і дискримінації (наприклад, пропаганда позитивного сучасного або історичного досвіду насильства або дискримінації).

II. СЕРЕДНЯ «МОВА ВОРОЖНЕЧІ»:

- Виправдання історичних випадків дискримінації та насильства.
- Публікації та вислови, які ставлять під сумнів загальноновизнані історичні факти насильства та дискримінації.
- Твердження про історичні злочини тієї чи іншої етнічної (чи іншої) групи.
- Вказівка на зв'язок будь-якої соціальної групи з вітчизняними та (або) іноземними політичними і державними структурами з метою її дискредитації.
- Твердження про кримінальність тієї або іншої соціальної групи.
- Міркування про непропорційну перевагу будь-якої соціальної групи в матеріальному достатку, представництві у владних структурах і таке інше.
- Звинувачення в негативному впливі якої-небудь соціальної групи на суспільство, державу.
- Заклики не допустити закріплення в регіоні (районі, місті тощо) певних соціальних груп.

III. М'ЯКА «МОВА ВОРОЖНЕЧІ»:

- Створення негативного образу соціальної групи.
- Згадка назв соціальної групи в зневажливому контексті.
- Твердження про неповноцінність соціальної групи.
- Твердження про моральні недоліки соціальної групи.
- Згадка соціальної групи або її представників як таких в принизливому або образливому контексті (наприклад, в кримінальній хроніці).

- Цитування дискримінуючих висловлювань або публікація подібного роду текстів без відповідного коментаря, що визначає розмежування між думкою інтерв'юйованого та позицією автора тексту (журналіста); надання місця в газеті для явної пропаганди без редакційного коментаря чи іншої полеміки.

4. ЯКІ МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ РЕГУЛЮЮТЬ ПИТАННЯ «МОВИ ВОРОЖНЕЧІ»?

Незважаючи на те, що в міжнародному праві наразі немає загально-визнаної концепції щодо визначення «мови ворожнечі», сучасне міжнародне право містить низку норм, які направлені на попередження та протидію цього небезпечного явища.

Міжнародне право можна розділити на дві окремі категорії. Перша категорія — це ті угоди, що носять обов'язковий характер (наприклад, конвенції), в той час як друга категорія — лише рекомендаційний (рекомендації, роз'яснення).

Надаємо основний перелік міжнародних документів у сфері протидії «мови ворожнечі», що мають вплив на національне законодавство та правозастосовну практику в Україні:

Організація Об'єднаних Націй (ООН):

- Загальна декларація прав людини (ст.ст. 1, 2, 7, 12, 18-19, 29).
- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ст.ст. 1, 4, 5).
- Міжнародний пакт про громадські та політичні права (ст.ст. 17-20, 26-27).

Окремої уваги заслуговують уточнені роз'яснення та коментарі компетентних органів ООН:

- Комітет ООН з прав людини, Загальний коментар №№10, 11.
- Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації, Загальна рекомендація XV, XXX.

Рада Європи:

- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) (ст.ст. 8-10, 14, 17).
- Протокол №12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 1).
- Рамкова конвенція про захист національних меншин (ст.ст. 4-9, 21).
- Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність та факультативний Протокол до неї.

Комітет міністрів Ради Європи:

- Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи щодо «мови ненависті» 97(20).
- Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо ЗМІ і сприяння розвитку культури толерантності 97(21).
- Декларації Комітету міністрів про свободу політичних дебатів у ЗМІ.

Парламентська асамблея Ради Європи:

- Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи про свободу вираження поглядів і повагу до релігійних вірувань 1510 (2006).
- Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи про богохульство, образи на релігійному ґрунті і «мову ворожнечі» по відношенню до певних осіб на підставі їхньої релігійної належності 1805 (2007).

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ):

- Рішення Ради міністрів Ради ОБСЄ № 4/03.
- Рішення Ради міністрів Ради ОБСЄ № 9/09.

5. ЯКЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ «МОВИ ВОРОЖНЕЧІ» В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ?

Національне законодавство не містить терміну «мова ворожнечі». В той же час, окремі норми та положення законодавчих актів направлені на

попередження та недопущення порушення прав людини, дискримінації та розпалювання ворожнечі за будь-якими ознаками.

Конституція України:

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

Закон України «Про інформацію»:

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію.

1. Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»:

Стаття 3. Неприпустимість зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації.

Забороняється використання друкованих засобів масової інформації для:

- закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України;
- пропаганди війни, насильства та жорстокості;

- розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі;
- розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення терористичних актів та інших кримінально караних діянь;
- пропаганди комуністичного та (або) націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки;
- популяризації або пропаганди держави-агресора та її органів влади, представників органів влади держави-агресора та їхніх дій, що створюють позитивний образ держави-агресора, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України;
- втручання в особисте і сімейне життя особи, крім випадків, передбачених законом;
- заподіяння шкоди честі і гідності особи;
- розголошення будь-якої інформації, яка може призвести до вказання на особу неповнолітнього правопорушника без його згоди і згоди його законного представника.

Кримінальний кодекс України:

Стаття 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками.

1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками — караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою, — караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням

волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, — караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

i *Проте, застосування ст. 161 Кримінального кодексу України залишається неефективним засобом протидії «мові ворожнечі». Ускладнено це не лише формулюванням складу злочину, а й тією обставиною, що відкриття кримінального провадження за ознаками порушення ч. 1 ст. 161 можливе лише в порядку приватного обвинувачення. Тобто, кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може бути розпочате слідчим чи прокурором лише на підставі заяви потерпілого, а не за власною ініціативою.*

Окремої уваги заслуговують Національна стратегія у сфері прав людини та План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, які містять в собі положення щодо протидії «мові ворожнечі». В той же час, рівень реалізації обох документів є доволі низьким.

6. ЯКІ ЖУРНАЛІСТСЬКІ СТАНДАРТИ ДІЮТЬ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ «МОВІ ВОРОЖНЕЧІ»?

Можна навести два документа, які затверджують професійні стандарти журналіста в аспекті виявлення та протидії «мові ворожнечі».

І. ДЕКЛАРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПОВЕДІНКИ (ВИТЯГ). Прийнята на II всесвітньому Конгресі Міжнародної федерації журналістів (**Бордо, 25-28 квітня 1954р.**), зі змінами на **18-му всесвітньому Конгресі МФЖ (Хельсингьор, 2-6 червня 1986 року).**

Ця міжнародна Декларація проголошена як стандарт професійної поведінки журналістів, які займаються збиранням, передачею, розповсюдженням і коментуванням новин та інформації, висвітленням подій.

Журналіст має усвідомлювати небезпеку дискримінації, якій сприяють засоби масової інформації, та повинен робити все можливе, аби уникнути поширення такої дискримінації, що базується, крім усього іншого, на расових, статевих, сексуально-орієнтаційних, мовних, **релігійних, політичних чи інших поглядах, на національному або соціальному походженні**.

II. КОДЕКС ЕТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА (ВИТЯГ). Документ, що визначає основні морально-етичні орієнтири, яких журналіст має дотримуватися при виконанні своїх професійних обов'язків. Сучасна редакція затверджена 12 грудня 2013 року на пленумі Національної спілки журналістів України.

Стаття 2. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіо-матеріалів, отриманих від представників загалу, фрілансерів, прес-служб та інших джерел.

Стаття 9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є розповсюдження інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

Стаття 15. Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) слід лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики.

7. ЯК ВИЯВИТИ ВИКОРИСТАННЯ «МОВИ ВОРОЖНЕЧІ» В ЗМІ?

Експерти Інституту Масової Інформації на основі матеріалів Міжнародної мережі етичної журналістики (EJN) склали 5-кроковий тест на виявлення «мови ворожнечі»:

1. ХТО ГОВОРИТЬ.

В більшості випадків журналісти не створюють, а лише ретранслюють «мову ворожнечі» у своїх матеріалах. Журналісти повинні дуже ретельно перевіряти не лише вислови чи промови, але й статус та репутацію особи, яку вони цитують. Коли приватні особи використовують «мову ворожнечі», їх слід уникати та не надавати майданчик у медіа для подальшого її поширення.

Навіть тоді, коли люди є публічними діячами, засоби масової інформації повинні переконатися, що вони не привертають надмірної уваги до політиків та інших впливових людей, єдиною метою яких є створення негативного клімату для людей, права яких повинні поважатися. У більшості випадків права цих людей чи груп визнаються конституційними гарантіями як вдома, так і в усьому світі.

2. ЧАСТОТА ЗГАДОК ТА ПОШИРЕНІСТЬ МОВИ.

Коли мова йде про приватну бесіду у публічному місці із озвученням найбільш неприйнятних позицій, то вона може, насправді, завдати дуже невелику шкоду. Ситуація кардинально змінюється, якщо вона буде поширена за допомогою медіа або Інтернету.

3. ЦІЛІ ВИСТУПУ ЧИ ПРОМОВИ.

Як правило, журналісти та редактори можуть швидко визначити, чи виступ навмисно спрямований на напад або обмеження прав людини, окремих осіб та груп. Вони також повинні знати, чи підпадають такі виступи під кримінальну чи іншу відповідальність; хто може стати жертвами такої мови. Ключові питання у даному контексті: Які переваги для спікера та які інтереси він чи вона представляє? Хто є жертвами мови, і який вона матиме вплив на них, як окремих людей, так і в межах їх спільноти?

4. ЗМІСТ І ФОРМА МОВИ.

Журналіст повинен запитати себе, чи не є ця мова небезпечною. Багато людей мають образливі ідеї та думки. Це не злочин, як і не є злочинном публікувати ці думки (люди зазвичай роблять це в Інтернеті та соціальних мережах). Але слова та зображення, які вони використовують,

можуть бути руйнівними, якщо вони, наприклад, підбурюють інших до насильства.

5. ЕКОНОМІЧНА, СОЦІАЛЬНА І ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ.

Мова, яка є небезпечною чи суперечливою, часто використовується у важкі часи, коли соціальна напруга є гострою, і політики ведуть війну один з одним. Важливо, щоб журналісти задавалися питанням: якими будуть наслідки промови для людей, які в ній згадуються? Якщо ситуація напружена, то слід уникати посилення напруженості, можна згадати про зміст промови, але без прямих цитат з неї.

8. ЯК ПРОТИДІЯТИ «МОВІ ВОРОЖНЕЧІ»?

Законодавство України не містить чітких критеріїв визначення та ідентифікації проявів «мови ворожнечі» в інформаційному та публічному просторі. Зважаючи на це, а також особливості судочинства за ст. 161 Кримінального кодексу України, притягнення до відповідальності за використання «мови ворожнечі» в Україні ускладнене, але можливе.

i *Наприклад, 29 листопада 2016 року Нововолинський міський суд Волинської області визнав особу винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 161 КК України (розміщення у соціальній мережі графічного зображення із висловлюваннями, спрямованими на розпалювання національної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, що були доступні для загального ознайомлення всіх користувачів вказаної соціальної мережі, які відвідували його сторінку та автоматично надійшов як сповіщення всім користувачам соціально-орієнтованого ресурсу мережі Інтернет «Однокласники», які були додані до розділу «Друзі» вказаного акаунту), призначивши покарання у вигляді штрафу у розмірі 3400 (три тисячі чотириста) гривень.*

У 2016 році до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» були внесені зміни, які посилили повноваження Національної Ради з питань телебачення та радіомовлення у сфері протидії «мові ворожнечі» — було надано право накладати штрафи на телерадіоорганізації і провайдерів програмної послуги за порушення галузевого законодавства паралельно з попередженням.

i Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (**омбудсман**) хоч і не відокремлює окремо проблематику «мови ворожнечі», проте здійснює таку протидію в рамках проблем дискримінації.

Слід також відзначити діяльність органів журналістського саморегулювання:

- **Незалежної медійної ради;**
- **Комісії з журналістської етики.**

Ці органи є постійними громадськими моніторинговими та консультативними структурами, які було створено з метою утвердження високих професійних стандартів журналістики та задля об'єктивного розгляду спірних питань та ситуацій, які виникають у інформаційному просторі України. Вони розглядають спірні ситуації щодо недотримання медійного законодавства, міжнародних стандартів висвітлення інформації у медіа, а також порушень норм журналістської етики.

В той же час, в Україні досі відсутня державна навчальна та просвітницька програма у сфері протидії «мові ворожнечі».

9. ЯКИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ «МОВІ ВОРОЖНЕЧІ» В ОН-ЛАЙН ПРОСТОРІ?

Однією із найбільш гострих проблем у сфері протидії «мові ворожнечі» є швидке й неконтрольоване використання «мови ворожнечі» в онлайн-просторі. Розвиток комп'ютерних та інформаційних технологій створює дедалі більше перепон для суспільства у питаннях викоринення «мови ворожнечі».

i *Високий рівень використання «мови ворожнечі» має прямий вплив на радикалізацію та поширення насильницького екстремізму, особливо з використанням нових медіа (соціальні мережі).*

Нагальною проблемою залишається питання законодавчого регулювання он-лайн простору. З огляду на те, що саме приватні компанії в більшості випадків володіють сайтами у мережі інтернет, саме держава має встановлювати правила гри, направлені на захист прав людини

та недопущення дискримінації або розпалювання ворожнечі за будь-якими ознаками.

i *Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи:*

Стаття 3. Поширення расистського та ксенофобного матеріалу через комп'ютерні системи.

1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих й інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання у її національному законодавстві злочинами, у разі умисного вчинення без права на це, таких дій: розповсюдження або іншим чином надання громадськості доступу через комп'ютерні системи до расистського та ксенофобного матеріалу.

i *В 2017 році у Німеччині було прийнято Закон про «мову ворожнечі», який зобов'язує пошукові системи та соціальні мережі на кшталт «Google», «Facebook», «Twitter» та «YouTube» повідомляти про потенційно нелегальні та образливі публікації чи коментарі, а також видаляти їх. Видаленню з мережевого простору тепер підлягають заклики до насильства, наклепи, а також прояви дискримінації чи підбурення до неї. Відтепер, Інтернет-компанії також зобов'язані подавати річні доповіді щодо кількості видалених публікацій та причин видалення. За умов невиконання закону компанії можуть отримати штраф у розмірі до 50 мільйонів євро.*

10. КУДИ МОЖНА ЗВЕРТАТИСЯ У ПОЗАСУДОВОМУ ПОРЯДКУ З ЗАЯВАМИ ПРО «МОВУ ВОРОЖНЕЧІ»?

УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ (ОМБУДСМАН).

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини приймає та розглядає звернення народних депутатів України, громадян України, незалежно від місця їх перебування, іноземців, осіб без громадянства, які перебувають на території України, або осіб, які діють в їхніх інтересах.

Омбудсман розглядає звернення щодо відносин, які виникають між заявником та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами.

Парламентський контроль здійснюється щодо захисту прав і свобод заявників, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України.

Звернення подаються Уповноваженому в письмовій формі протягом року після виявлення порушення прав і свобод людини і громадянина. За наявності виняткових обставин цей строк може бути подовжений Уповноваженим, але не більше ніж до двох років.

Контакти:

вул. Інститутська, 21/8, м. Київ, 01008
 гаряча лінія: (044)253-75-89; 0(800)50-17-20 (безкоштовно)
hotline@ombudsman.gov.ua
<http://www.ombudsman.gov.ua/>

Приклади реагування:

На сторінках інтернет-видання «Преступности.НЕТ» зафіксовані повідомлення, які містять мову ворожнечі стосовно представників ромської національної меншини, під заголовками «Цыганские банды терроризируют жителей — правоохранители бездействуют» і «В николаевских «Ялтах» толпа цыган избивала группу людей, а полиция бездействует — просят вмешаться Деканоидзе». Подібні повідомлення було виявлено також на сторінках інтернет-видань *Деро.Закарпаття* «Закарпатські цигани дебоширять на столичній Лисій Горі», *Сегодня.ua* «Лису гору в Києві окупували цигани», «В Киев массово съезжаются цыгане: ромы разбили два табора и пугают киевлян». Крім того, на каналі ICTV 21 грудня 2016 року у програмі «Надзвичайні новини» під час показу сюжету про проведення правоохоронцями спецоперації щодо викриття та затримання наркоторгівців у м. Ізмаїл, Одеської області було оприлюднено інформацію, що посилює стереотипи стосовно ромської національної меншини, зокрема, було наголошено на ромській національності осіб, яких було затримано у ході проведеної спецоперації.

У рамках відкритих за вказаними фактами проваджень, Уповноваженим було направлено звернення до керівництва вищезазначених інтернет-видань та телеканалу, в яких наголошувалося, що публікації такого характеру є неприпустимими, оскільки мають відверто антиромську спрямованість, містять негативні узагальнення щодо народу рома та вказують на його схильність до скоєння злочинів, саме як окремої етнічної групи.

КОМІСІЯ З ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ (НЕУРЯДОВА ОРГАНІЗАЦІЯ).

Комісія є корпоративним інститутом громадянського суспільства, що розглядає конфліктні ситуації етичного та професійного характеру, які виникають в журналістському середовищі та між цим середовищем та громадськістю у зв'язку з виконанням журналістами свого професійного обов'язку.

Основне завдання Комісії — сприяння дотриманню професійних етичних стандартів в українських медіа та сприяння формуванню запиту суспільства на якісну журналістику.

Комісія розглядає конфліктні ситуації етичного характеру як за зверненням журналіста, так і за зверненням інших фізичних та юридичних осіб, зацікавлених у етичній оцінці професійної діяльності конкретного журналіста, головного редактора, засновника або власника ЗМІ або державного органу, що має компетенцію у галузі масової інформації.

Контакти:

01001, Київ, вул. Хрещатик 27а

cje.info@gmail.com

<http://www.cje.org.ua>

Приклади реагування:

Близнюк А.С. проти Івановського В.В. На адресу Комісії з журналістської етики надійшла скарга від редактора вечірньої інформаційно-аналітичної програми «Відкрита студія» телеканалу «СК-1» (м. Житомир). Звинувачується головний редактор газети «Сільське Життя». Скарга включає посилання на 40 публікацій, що розміщені в мережі Інтернет та доступ-

ні на веб сайті <http://silске.org>. За результатами дослідження виявлено низку порушень Кодексу етики українського журналіста та ознаки порушень чинного законодавства. Найбільш численним є порушення п. 8, 10 Кодексу, матеріали є незбалансованими, заголовки не відповідають змісту статей.

Виходячи із викладеного вище, Комісія прийняла рішення: — З огляду на численні порушення, відповідно до п. 6.2 Положення, ухвалити заяву Комісії про порушення норм журналістської етики та оголосити Валерію Івановському, головному редактору «Сільське Життя» Громадський Осуд; — Визнати 21 публікацію такими, що порушують права громадськості на отримання правдивої інформації та загрожують іміджу українських ЗМІ.

НЕЗАЛЕЖНА МЕДІЙНА РАДА (НЕУРЯДОВА ОРГАНІЗАЦІЯ).

Незалежна медійна рада є постійним громадським моніторинговим та консультативним органом, який створено з метою утвердження високих професійних стандартів журналістики та задля об'єктивного розгляду спірних питань та ситуацій, які виникають у інформаційному просторі України.

Рада розглядає спірні ситуації щодо недотримання медійного законодавства, міжнародних стандартів висвітлення інформації у медіа, а також порушень норм журналістської етики. Окрім експертних висновків щодо вирішення суперечливих ситуацій, Незалежна медійна рада надає рекомендації органам влади та іншим зацікавленим особам задля вдосконалення ними регулювання у медійній сфері.

Незалежна медійна рада була заснована п'ятьма провідними медійними громадськими організаціями: «Інститут Медіа Права» (з квітня 2016 року — «Центр демократії та верховенства права»), «Інститут Масової Інформації», «Інтерньюз-Україна», «Телекритика» (з квітня 2016 р — ГО «Детектор Медіа») та «Фундація «Суспільність» та складається із 15 членів.

Скарги можуть надсилати будь-які зацікавлені особи у письмовій та/або електронній формі. Розгляд скарг здійснюється на безоплатній основі.

Контакти:

вул. М. Заньковецької, 3/1, оф. 12, м. Київ, 01001

тел.: +380 (44) 496 05 80; факс: +380 (44) 496 05 80

mediacouncil.ukraine@gmail.com

<http://mediarada.org.ua/>

Приклади реагування:

Розповсюдження мови ворожнечі у передачі «Відкритий мікрофон» на радіо «АКС». До Незалежної медійної ради надійшло звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення із проханням висловити позицію щодо відповідності / невідповідності змісту передачі «Відкритий мікрофон», яка транслювалася на радіо «АКС» 25.04.2016 вимогам Законів України «Про телебачення і радіомовлення» та «Про інформацію».

Незалежна медійна рада визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на розповсюдження інформації про гіпотетичну причетність представників кримськотатарської меншини до терактів у районах, що межують із тимчасово окупованою територією України, та відповідну загрозу загострення етнічного напруження в Херсонській області.

У своєму висновку, Незалежна медійна рада вважає, що у випуску передачі «Відкритий мікрофон» порушено вимоги абзацу чотирнадцятого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у світлі статті 161 Кримінального кодексу України, а також статті 28 Закону України «Про інформацію» щодо заборони розповсюдження телерадіоорганізаціями мови ворожнечі (в цій справі — щодо причетності кримських татар до вибухів у Новоолексіївці), а також не дотримано стандарту достовірності подачі інформації.

**Виявлення та протидія «мові ворожнечі» в ЗМІ та Інтернеті:
українські та міжнародні стандарти.
Пам'ятка для журналістів та блогерів.**

Авторський колектив, загальна редакція:
Юлія Лісова, Ігор Бринош.

Оскільки законодавство змінюється, вказана у виданні інформація має рекомендаційний характер і не є офіційним тлумаченням законодавства.

Пам'ятка розповсюджується безкоштовно.

Будемо щиро вдячні за відгуки, побажання, рекомендації стосовно вміщених у виданні матеріалів, які Ви можете направити поштою на адресу 65023, Україна, м. Одеса, а/с 209, або на електронну адресу odesakvu@ukr.net

Надруковано СПД Майстер О.А, наклад 2500 примірників.

